

(Ф 03.02 – 91)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
Навчально-науковий Юридичний інститут
Кафедра теорії та історії держави і права

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. ректора

" 22 " 06

Система менеджменту якості

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
„Історія правових і політичних вчень”

Галузь знань: 0304 “Право”
Напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”

Курс – 3 Семестр – 5

Аудиторні заняття – 68
Самостійна робота – 67
Усього (годин/кредитів ECTS) – 135/4,5

Екзамен – 5 семестр

Індекс Н9-6.030401/15-5.10

	Система менеджменту якості. Навчальна програма навчальної дисципліни "Історія правових і політичних вчень"	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 13.01.01-01-2016
		Стор. 2 із 13	

Навчальну програму дисципліни «Історія правових і політичних вчень» розроблено на основі освітньо-професійної програми та навчального плану № НБ - 9 - 6.030401/ 15 підготовки фахівців освітнього ступеня «Бакалавр» за напрямом 6.030401 «Правознавство» та відповідних нормативних документів.

Навчальну програму розробила
доцент кафедри теорії та
історії держави і права _____ В.Череватюк

Навчальну програму обговорено та схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права, протокол № 13 від "9" "06" 2016 р

Завідувач кафедри _____ І. Бородін

Навчальну програму обговорено та схвалено на засіданні випускової кафедри напрямку 6.030401 "Правознавство" – кафедри повітряного і космічного права, протокол № 6 від "14" "06" 2016 р

Завідувач випускової кафедри _____ С. Юлдашев

Навчальну програму обговорено та схвалено на засіданні науково-методично-редакційної ради Навчально-наукового Юридичного інституту протокол № 6 від «15» "06" 2016 р.

Голова НМРР _____ В.Вишновецький

УЗГОДЖЕНО

Директор ННЮІ

 _____ І.Сопілко

«15» "06" 2016 р.

Рівень документа – 3б

Плановий термін між ревізіями – 1 рік

Контрольний примірник

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма навчальної дисципліни “ Історія правових і політичних вчень ” розроблена на основі “Методичних вказівок до розроблення та оформлення навчальної та робочої навчальної програм дисциплін», введених в дію розпорядженням від 16.06.2015р. №37/роз .

Дана навчальна дисципліна є теоретичною основою сукупності знань та вмінь, що формують профіль фахівця в галузі юриспруденції.

Метою викладання дисципліни є показати розуміння цінності права держави на різних етапах розвитку суспільства, ознайомлення з історичним корінням таких інститутів як верховенство права, права і свободи людини, суверенітет, держава та ін.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- вивчення історії становлення і розвитку ідеї права, закону, держави на всіх етапах розвитку цивілізації,
- формування власного юридичного світогляду фахівця;
- дослідження надбань наукової думки у пошуку кращих , оптимальних форм державно-правового буття людства;
- оволодіння методами викладу послідовного творення уявлень про правовий порядок в суті та в ідеалі.

У результаті вивчення даної навчальної дисципліни студент повинен:

Знати :

- основні політико-правові вчення про право і державу на всіх етапах розвитку цивілізації.

Вміти:

- аналізувати досягнення видатних політичних діячів і мислителів людства, та їх особистий внесок в світову наукову скарбницю;
- формулювати власне розуміння державно – правових концепцій і теорій, політичних ідей минулого і сучасності;
- самостійно розкривати об’єктивний зміст політичних ідей і вимог, їх сутність;
- мобілізувати політичні і державно-правові теорії минулого для вирішення проблем нашого сьогодення.

Навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з двох класичних навчальних модулів, а саме:

- навчального **модуля №1** "Історія правових і політичних вчень, як наука і навчальна дисципліна. Політико-правові Вчення Сходу, Античності, Середньовіччя та епохи просвітництва "
- навчального **модуля №2** "Політико-правові вчення в період формування та розвитку громадянського суспільства (XVII - XXI ст)", кожен з яких є логічно завершеною, відносно самостійною, цілісною частиною навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна «Історія правових і політичних вчень» базується на знаннях таких дисциплін: Теорія держави і права, Історія держави і права

	Система менеджменту якості. Навчальна програма навчальної дисципліни "Історія правових і політичних вчень"	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 13.01.01–01-2016
		Стор. 4 із 13	

зарубіжних країн, Історія держави і права України, Основи римського приватного права, Конституційне право України, галузеві дисципліни та інших.

2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Модуль №1 "Історія правових і політичних вчень", як наука і навчальна дисципліна. Політико-правові вчення Сходу, Античності, Середньовіччя та епохи західноєвропейського просвітництва".

Тема 2.1.1. Історія правових і політичних вчень, як наука та навчальна дисципліна

Предмет історія політичних і правових вчень. Її місце в системі юридичних дисциплін. Взаємозв'язок історії політичних і правових вчень з іншими галузями гуманітарних дисциплін і сучасними теоріями політики, права, держави та законодавства. Соціально-економічна зумовленість виникнення, зміни, розвитку і боротьби політичних і правових вчень. Поняття політики.

Методи історії політичних і правових вчень. Система методів (наявність загальнофілософських і спеціально-наукових методів, таких як формально-логічного, діалектичного, порівняльного, догматичного, системного, історичного та ін.). Проблема вибору найоптимальнішого і найефективнішого методу у процесі пізнання змісту та значення політико-правових доктрин. Співвідношення об'єктивного та суб'єктивного в історії політичних і правових вчень.

Періодизація і структура курсу. Наука історії політичних і правових вчень у сучасних дискусіях та її значення. Джерела та література з курсу.

Тема 2.1.2. Політичні та правові вчення у країнах Стародавнього Сходу.

Загальна характеристика уявлень про політику, державу і право у країнах Стародавнього Сходу в II–I тис. до н.е. Політична і правова думка у Стародавній Індії. Політико-правові ідеї брахманізму і буддизму. Політична і правова теорія у трактаті Каутільї "Аршашастра" та "Законах Ману". Політична і правова думка у Стародавньому Китаї. Вчення Конфуція про суспільство, державу і право. Принципи гуманності та ритуалу. Соціально-політичні та правові ідеї Мо-цзи. Вчення даосизму (Лао-цзи). Теорія політики і права легістів.

Тема 2.1.3. Політичні та правові вчення мислителів Стародавньої Греції

Загальна характеристика політико-правової думки у Стародавній Греції. Політичні та правові вчення раннього періоду (IX–VI ст. до н.е.). Творчість Гомера, Гесіода, Солона, Піфагора та Геракліта. Період розквіту давньогрецької політико-правової думки (V–IV ст. до н. е.). Демокрит про державу і право. Політичні та правові ідеї софістів. Праворозуміння софістів старших (Протагор,

Горгій, Гіппій, Антіфон) і молодших (Тразімах, Каллікл, Лікофрон, Алкідам). Політичні та правові ідеї Сократа. Сократ про право і законність.

Вчення Платона про державу і право, його філософська основа. Проекти ідеальної держави в діалогах "Держава" і "Закони". Класифікація форм державного правління і причини їх замін.

Вчення Аристотеля про суспільство, політику, державу і право. Ставлення до власності. Вчення про виникнення держави. Критерії та класифікація Аристотелем форм держави.. Вчення про два види справедливості, про право природне і позитивне. Вплив Аристотеля на подальший розвиток політичної і правової ідеології. Вчення Епікура про свободу, державу і право. Політична ідеологія стоїцизму (Зенон, Хризіпп). Вчення Полібія про класифікацію форм держави та їх кругообіг.

Тема 2.1.4. Політико-правова думка Стародавнього Риму

Загальна характеристика основних напрямків політичної і правової думки у Стародавньому Римі. Вчення Цицерона про державу і право. Вплив на нього ідей давньогрецьких мислителів. Політичні та правові ідеї римських стоїків (Сенека, Епіктет, Марк Аврелій). Їх ставлення до свободи і рабства. Політико-правові ідеї римських юристів (Гай, Папініан, Павло, Ульпіан, Модестін). Римські юристи про природу і систему права, про право і справедливість, про право публічне і приватне.

Тема 2.1.5. Світські та християнські політичні та правові вчення в Західній Європі періоду середньовіччя.

Політичні та правові ідеї раннього християнства. Політико-правове вчення Аврелія Августина. Єресі. Загальна характеристика політико-правової думки західноєвропейського середньовікового суспільства. Політико-правова теорія Томи Аквінського, його вчення про походження, сутність держави та елементи державної влади. Обґрунтування права народу на революцію. Тома Аквінський про закон і його види.

Держава і право в політико-правовому вченні Марсилія Падуанського. Влада духовна і світська, законодавча і виконавча. Народ як джерело державної влади. Вчення Н. Макіавеллі про державу і право. Макіавеллі про походження, сутність і форми держави, про завдання і засоби політики. Політичний ідеал Макіавеллі. "Макіавеллізм". Вчення Жана Бодена про державу і право. Боден про суверенітет державної влади і форми держави.

Політико-правова ідеологія утопічного соціалізму. Ідеальний суспільний і державний лад в "Утопії" Томаса Мора і "Місті Сонця" Томасо Кампанелли. Загальне й особливе в їх державно-правових поглядах.

2.1.6. Витоки і формування української правової і політичної думки (X –XVI ст).

Ідеї незалежності держави і єдності слов'янських народів у літописах і пам'ятках Київської Русі. Просвітительство на Україні. Основні риси і напрями. Теорія просвіченого абсолютизму у працях Ф. Прокоповича. Просвітителі-демократи Г. С. Сковорода і Я. П. Козельський. Критика Г. Сковородою суспільно-політичних і соціальних порядків, феодального права і судочинства. Принцип "сродності" як основа побудови майбутнього суспільства. Суспільно-політичний ідеал і шляхи його досягнення. Особливість теорії природного права Я. Козельського. Теорія суспільної угоди. Республіканізм. Погляди в галузі міжнародного права. Політичні та правові ідеї в козацько-старшинських літописах. Автономістичні ідеї в Літопису Самовидця (70-ті роки XVII ст.), Г. Гриб'янки (1710), С. Величка (1720). Обстоювання національно-державних прав українського народу у "Виводі прав України" П. Орлика – першої демократичної конституції України. Політичні та правові ідеї Мазепи.

Тема 2.1.7. Англійські та італійські політичні та правові вчення просвітницького спрямування

Загальна характеристика політико-правової ідеології епохи Просвітництва, її еволюція. Політико-правове вчення Гуго Гроція. Теорія природного права. Гроцій про походження держави, суверенітет державної влади і її носіях. Принципи міжнародних відносин. Вчення Бенедикта Спінози про державу і право. Особливості вчення Спінози про невідчужувані права громадян і межі дії державної влади. Ставлення до форм держави.

Політико-правове вчення Т. Гоббса. Особливості трактування природного стану і договірного походження держави. "Левіафан". Погляди на сутність, завдання і форми держави, державний суверенітет. Гоббс про співвідношення особи і держави. Політичний ідеал Т. Гоббса. Політико-правова ідеологія індепендентів (незалежних). Джон Лільберн про природні права людини і народний суверенітет. Погляди на організацію державної влади. Ідея розподілу владних повноважень між органами держави.

Обґрунтування компромісу в Англії в політико-правовому вченні Джона Локка. Локк про невіддільні права людини і межі дії державної влади. Ідея поділу влади.

Вчення про природне право в Німеччині (Самуїл Пуфендорф, Христіан Томазій, Христіан Вольф). Політичні та правові вчення в Італії у XVIII ст. (Джамбаттіста Віко, Чезаре Беккарія).

2.1.8. Французькі просвітники про державу і право

Основні напрями політичної і правової ідеології у Франції. Політико-правові погляди Вольтера. Вчення Шарля Луї Монтеск'є про державу і право. Монтеск'є про фактори, що визначають характер законодавства. Значення політичного фактору – форми правління. Поняття політичної свободи. Теорія розподілу влад Монтеск'є.

Політичне і правове вчення Ж. Ж. Руссо. Руссо про причини виникнення і розвитку суспільної нерівності. Теорія договірного походження держави. Обґрунтування ідеї народного суверенітету. Руссо про право. Поняття “загальної волі” і “волі всіх”. Соціально-політичний ідеал Ж. Ж. Руссо.

Політико-правові ідеї утопічного соціалізму (Жан Мельє, Мореллі, Габріель Боно де Маблі, Гракс Бабеф).

2.2. Модуль №2 "Політико-правові вчення в період формування та розвитку громадянського суспільства(XVII - XXI ст.)

Тема 2.2.1. Політичні та правові вчення в США в період формування та становлення державності

Політичні та правові погляди “федералістів” (Олександр Гамільтон, Джон Адамс, Джеймс Медісон). Ідеї конституціоналізму і федералізму. Ідеї розподілу влад.

Політико-правові погляди Томаса Джефферсона і їх втілення в Декларації незалежності і Білі про права. Ставлення Джефферсона до рабства. Обґрунтування правомірності народної революції. Політичні та правові ідеї радикальних демократів. Томас Пейн. Особливості його теорії природного права. Ставлення до рабства і революції.

Політичні та правові ідеї конституціоналістів (Оноре де Мірабо, Емманюель Сієєс), жирондистів (Жан Бріссо, Жан Антуан Кондорсе). Політико-правова ідеологія якобінців. Максиміліан Робесп'єр. Жан Поль Марат. Робесп'єр про революційний і конституційний уряд. Обґрунтування революційної диктатури і революційної законності. Політико-правові ідеї в Деклараціях прав людини і громадянина 1789 і 1793 рр.

Тема 2.2.2. Політико - правова думка представників німецької класичної філософії

Вчення Іммануїла Канта про державу і право. Зв'язок політичного і правового вчення з етикою. Категоричні імперативи І. Канта. Поняття права і держави. Особливості поглядів Канта на розподіл влад і класифікацію форм держави. Його суспільно-політичний ідеал і проект вічного миру.

Вчення Г. В. Ф. Гегеля про державу і право. “Філософія права”. Предмет і метод гегелівської філософії права. Розумні основи держави і права та їх дійсність. Поняття права і держави. Співвідношення громадянського суспільства і держави. Концепція розподілу і органічної єдності властей. Конституційна монархія. Гегель про міжнародне право, війну і мир, про природний стан у сфері міжнародних відносин.

Тема 2.2.3. Лібералізм як напрям політико-правової думки

Основні риси політико-правової ідеології лібералізму першої половини XIX ст. Політико-правові погляди Б.Костана (Франція). Держава і свобода

особи. Незалежність приватного життя від політичної влади. Розподіл і рівновага в системі влад. Особливе місце королівської влади.

Політичні та правові ідеї І.Бентама (Англія). Утилітаризм І.Бентама. Критика теорії природного права і договірною походження держави. Бентам про форми держави і представницьку демократію. Політико-правове вчення ідеолога лібералізму Л.Штейна (Німеччина). Співвідношення держави і суспільства. Цілеспрямована еволюція держави як запобіжний засіб революційного розкладу суспільства. "Надкласова" конституційна монархія в системі розподілу властей. Політичні та правові погляди представників утопічного соціалізму.

Тема 2.2.4. Історична школа права, зародження та розвиток анархізму

Ідея правової держави. Історична школа права Г.Гуго, Ф. К.Савіні, Г.Пухта та їх погляди на виникнення, розвиток і сутність права. Загальна характеристика політичної і правової ідеології другої половини XIX ст. Соціологічний позитивізм. Р.Ієрінг (Німеччина), Г.Спенсер (Англія), Л.Гумплович (Австрія). Анархізм про державу і право. Анархізм очима Штірнера. Теорія анархоідеалізму П'єра Жозефа Прудона. Анархоколективізм Михайла Бакуніна. Петро Кропоткін. Вплив анархістських ідей на політико-правову ідеологію,

Тема 2.2.5. Позитивізм як напрям в історії правових і політичних вчень

Політико-правове вчення Огюста Конта. Методологічні основи позитивізму. Три історичних типи світогляду і еволюція держави та права. Ідея суспільної солідарності як засобу запобігання революціям. Конт про суб'єктивне право як обов'язок і соціальну функцію.

Юридичний позитивізм. Дж.Остін (Англія), К. Бергбом і П.Лабанд (Німеччина), А.Есман (Франція). Критика теорії природного права. Заперечення пізнання сутності держави та права. "Юриспруденція понять". Реальне право як сукупність норм, як закон. Співвідношення держави і права.

Вчення Р.Ієрінга про державу і право. "Юриспруденція інтересів". Право як юридично захищений інтерес. Ідея Ієрінга про боротьбу за право соціальних сил і про право як нестійкий компроміс у боротьбі інтересів. Взаємозумовленість держави і права. Історичні умови виникнення та розвитку марксистського вчення про державу і право в Західній Європі у другій половині XIX ст.

Загальна характеристика основних напрямків політичної і правової думки XX ст. Нормативістська теорія права Ганса Кельзена. "Чиста" теорія права, її деідеологізація і незалежність від матеріальних факторів розвитку суспільства. Юриспруденція як наука про сферу належного. Ієрархія норм права за Кельзеном: основна норма, конституційні норми, загальні та індивідуальні норми. Поняття права. Держава як персоніфікація норм права. Форми державного правління. Поняття державного суверенітету і примат міжнародного права.

	Система менеджменту якості. Навчальна програма навчальної дисципліни "Історія правових і політичних вчень"	Шифр документа	СМЯНАУ НП 13.01.01–01-2016
		Стор. 9 із 13	

Тема 2.2.6. Правові вчення в Україні в кін. XIX на поч. XX ст

Загальна характеристика політичної і правової ідеології революційного демократизму. Політичні і правові ідеї у програмних документах першої української політичної таємної організації 40-х років XIX ст. “Кирило-Мефодіївське товариство”. Ідея єдності слов’янських народів. Г.Андрузький. Начерки конституції республіки.

Політичні та правові погляди Т.Г. Шевченка. Критика політичної системи експлуататорської держави. Революційний демократизм і суспільно-політичний ідеал. Політичні та правові погляди М.Драгоманова. Його конституціоналізм і федералізм. Парламентська держава з засадами самоуправління. Значення просвітництва і законодавства в державі. Політичні та правові погляди І.Я. Франка. Про соціалізм. Формальний і реальний націоналізм.. Критика існуючого ладу і його суспільно-політичний ідеал. Політичні і правові ідеї у творчості Лесі Українки. Рівність і можливість всебічного розвитку особистості. Форми правління. Свобода особистості. Природні і невід’ємні права людини.

Основна політико правова концепція М.Грушевського. Федерация. Демократична виборча система. Закон про мови. Державотворення з позицій панування української нації. Втілення державно-правової концепції в Універсалах. В.Винниченко, як автор ідеї суверенітету в майбутній федеративній державі. Зміна політичних поглядів В. Винниченка. Політико-правова організація в Конституції УНР

Тема 2.2.7. Соціологічна та психологічна школа права

Соціологічний напрямок в юриспруденції. Школа “вільного права” Євгена Ерліха. Право як “живий порядок” відносин і “внутрішній порядок” Концепція вільного пошуку і застосування “живого права” судом.

Гарвардська школа права Роско Паунда. Право як основний засіб соціального контролю для узгодження і компромісу інтересів. Три аспекти права: система відносин, сукупність приписів, судовий і адміністративний процес. Психологічна теорія права Леона Петражицького. В.Лунштед, А.Росс, К.Олівекрона та ін. Право як продукт правосвідомості та психіки. Правові поняття як “суб’єктивні переконання”. Заперечення нормативного характеру права.

Неотомістська (теологічна) теорія природного права (А.Ауер, Ж.Марітен, Ж.Дабен, Лебаф і Хейс). Бог – першоджерело державної влади і права. Природне право як “таємні глибини серця”, що пізнаються не розумом, а тільки при посередництві істин християнського віровчення.

Теорія “відродженого” природного права (у Франції – Жені та Сомбл, у Німеччині – неокантіанці Штаммлер, Коген, Ласк, в Італії – дель Веккіо, у Росії – Є.М. Трубецької, В.М. Гессен, Б.О. Кістяківський; сучасні автори – Лон Фуллер, Артур Кауфман, Дж. Роулс та ін.). Право як оцінка дійсності з позиції уявлень про справедливість. Природне право як абсолютний критерій справедливості, що базується на “природі речей” і вимогах вищого розуму людини.

Політико-правова ідеологія фашизму (Ж.А. Гобіно, К.Шмітт, А.Розенберг, С.Чемберлен, О.Шпенглер). Теорія історичного процесу як боротьби націй і рас за існування та самозбереження. Заперечення принципів рівності та демократії. Тоталітарна модель політичної системи.

Тема 2.2.8. Сучасні політико-правові вчення

Загальна характеристика вчень про громадянське суспільство. Громадянське суспільство як передумова соціально-правової держави. Основні характеристики громадянського суспільства: громадянське суспільство – правове демократичне суспільство; громадянське суспільство як умова забезпечення свободи і благополуччя особистості, як співтовариство вільних індивідів; плюралізм в усіх сферах як ознака вільного громадянського суспільства; громадянське суспільство – відкрите соціальне утворення. Політична сфера громадянського суспільства (діяльність політичних партій, громадсько-політичних об'єднань). Історія виникнення і розвитку ідей соціальної держави (Л.Дюгі, П.Новгородцев, В.Соловйов, Дж.Кейнс, Дж. Роулс, К.Дженкінс та ін.). Вчення про права людини “другого покоління” і проблеми їх забезпечення, роль держави. Проблеми співвідношення вільної ринкової економіки з соціальною спрямованістю державної політики. Дослідження про основні напрями функціонування соціальної держави Соціальна держава як передумова забезпечення повноцінного захисту та реалізації всього комплексу прав і свобод людини і громадянина. Співвідношення принципів правової і соціальної держави в сучасних умовах. Теоретичні проблеми формування соціально-правової держави. Проблеми впровадження в дійсність принципів панування права верховенства правового закону в Україні – правовий нігілізм і правовий ідеалізм, низький рівень правової свідомості і правової культури суперечливість системи законодавства; недостатньо високий рівень юридичної техніки та ін. Проблеми реалізації принципу поділу влади – недостатня відпрацьованість системи стримувань і противаг; дисбаланс між окремими вищими органами державної влади; конфронтація і відсутність конструктивної співпраці; політична нестабільність; проблеми становлення незалежної судової гілки влади у вченнях сучасних дослідників.

	Система менеджменту якості. Навчальна програма навчальної дисципліни "Історія правових і політичних вчень"	Шифр документа	СМЯНАУ НП 13.01.01–01-2016
		Стор. 11 із 13	

3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

3.1. Основні рекомендовані джерела

- 3.1.1. История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. В. С. Нерсесянца. — М.,:Мисль, 2002.
- 3.1.2. Марчук В.П Марчук Г.В. Історія політичних і правових вчень Навч. посібник. К.: Д П Вид. Дім Персонал, 2009.-480 с.
- 3.1.2. Мірошніченко М. І., Мірошніченко В. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посіб. — К.: АТІКА, 2001.-245 с.
- 3.1.3. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: Навч. посіб. — К.: Юрінком, 2001.-346 с
- 3.1.4. Шульженко Ф. П., Наум М. Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій. — К.: Юрінком, 1997.-286 с.
- 3.1.5. Шульженко Ф. П. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій. — К.: Юрінком, 2004.-240 с.

3.2. Додаткові рекомендовані джерела

- 3.2.1. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень нової доби. Навч.посібник.-К.: Центр учбової літератури, 2008-414 с
- 3.2.2. История политических и правовых учений: Хрестоматия / Под общ. ред. проф. Г. Г. Демиденко. — Харьков: Факт, 1999.-580 с
- 3.2.3. Історія вчень про право і державу. Хрестоматія для юридичних вузів і факультетів. 2-ге видання, допов. І переробл. / За ред. Г.Г. Демиденко. — Х., 2002.-456 с.
- 3.2.4. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. — К.: Основа, 1997.-380 с..

(Ф 03.02 – 04)

АРКУШ РЕЄСТРАЦІЇ РЕВІЗІЇ

№ пор.	Прізвище ім'я по-батькові	Дата ревізії	Підпис	Висновок щодо адекватності

(Ф 03.02 – 03)

АРКУШ ОБЛІКУ ЗМІН

№ зміни	№ листа (сторінки)				Підпис особи, яка внесла зміну	Дата внесення зміни	Дата введення зміни
	Зміненого	Заміненого	Нового	Анульованого			

(Ф 03.02 – 32)

УЗГОДЖЕННЯ ЗМІН

	Підпис	Ініціали, прізвище	Посада	Дата
Розробник				
Узгоджено				
Узгоджено				
Узгоджено				